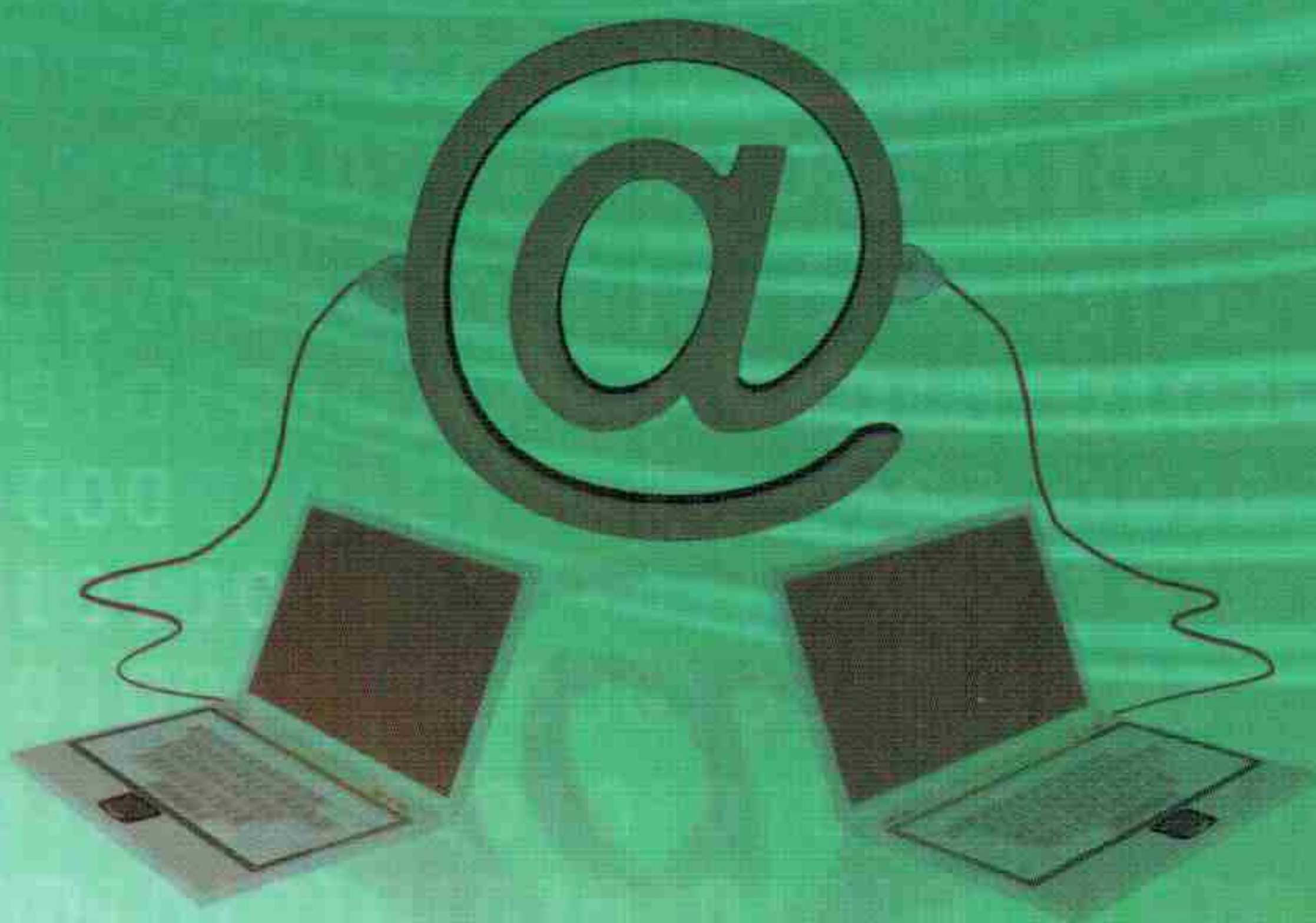

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

МАТЕРІАЛИ

**Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

**27 листопада 2013 року
м. Одеса**

УДК 343.141/143(477)(063)
ББК 67.411(4Укр)я43
А437

Відповідальний за випуск

Ю. П. Аленін, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

Редактори-упорядники:

І. В. Гловюк, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;

М. М. Стоянов, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

А. В. Мурзановська, асистент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку вченою радою НУ «ОЮА» (протокол № 2 від 5 жовтня 2013 р.)

Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю. П. Аленін. — Одеса : Юридична література, 2013. — 504 с.

ISBN 978-966-419-159-0

УДК 343.141/143(477)(063)
ББК 67.411(4Укр)я43

ISBN 978-966-419-159-0

© Національний університет
«Одеська юридична академія»,
2013

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ В ПІДГОТОВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

В науці кримінального процесуального права тривалий час велась дискусія про те, чи відбувається доказування в стадії віддання обвинуваченого до суду (зараз — підготовчому провадженні). Загальна позиція авторів зводилась до того, що на цій стадії мав місце свій специфічний процес доказування в межах тих завдань, які стоять перед стадією. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) і трансформація цього провадження виводить ці дискусії на новий рівень.

Підготовче провадження — це перша стадія судового провадження, яка полягає в тому, що суд у визначеному законом порядку, шляхом проведення підготовчого засідання, встановлюючи наявність або відсутність достатніх підстав, вирішує питання про подальше спрямування матеріалів, що надійшли від прокурора (обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності), або вирішує питання про затвердження угоди. Вона є самостійною стадією кримінального провадження: має свій порядок, який здійснюється у формі підготовчого судового засідання (ч. 2 ст. 314 КПК України), визначені законом строки (ч. 1 ст. 314 КПК України), коло учасників (ч. 2 ст. 314 КПК України) та характеризується прийняттям проміжних (про застосування, зміну або відміну запобіжного заходу, тощо (ч. 3 ст. 315 КПК України) та підсумкового рішення (ч. 3 ст. 314 КПК України). В підготовчому провадженні можуть бути прийняті рішення стосовно:

1. Затвердження угоди або відмови в затвердженні угоди та поверненні кримінального провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому статтями 468–475 цього Кодексу (п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК України);

2. Закриття провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4–8 частини першої або частиною другою ст. 284 цього Кодексу (п. 2, ч 3 ст. 314 КПК України), якщо: а) набрав законної сили закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою, п. 4 ст. 284 КПК; б) помер обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; в) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; г) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; д) прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення; є) у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності (ч.2 ст. 284 нового КПК);

3. Повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам цього Кодексу (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України);

4. Направлення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження (п. 4 ч. 3 ст. 314 КПК України);

5. Призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (п. 5 ч. 3 ст. 314);

6. Розгляду клопотань учасників судового провадження, про обрання, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжного заходу, обраного щодо обвинуваченого (ч.3 ст. 315 КПК України);

7. Розгляду клопотань учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту, а також про витребування певних речей чи документів (п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК України);

8. Скарг на рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим, рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки, а також на рішен-

ня, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які не розглядаються під час досудового розслідування (ч. 2 і ч. 3 ст. 303 КПК України);

9. Заперечень сторін проти ухвал слідчого судді, які не підлягають оскарженню під час досудового слідства (ч.3 ст. 309 нового КПК України).

Аналіз окремих положень та глави 27 КПК України — «Підготовче провадження», дозволяє вказати на специфіку процесу доказування при прийнятті зазначених рішень, винесення яких неможливе поза оціночною діяльністю судді. В кримінально-процесуальній науці під процесом доказування прийнято розуміти діяльність суб'єктів, які ведуть кримінальний процес, по збиранню (формуванню), перевірці й оцінці доказів, а також висуненню ними на підставі необхідної та достатньої сукупності доказів певних правових тез із відповідним обґрунтуванням у процесуальних рішеннях по справі.

Суд найбільш активно проявляє себе в двох елементах — в перевірці та оцінці доказів. Під перевіркою доказів розуміють діяльність, пов'язану з аналізом та синтезом доказів, зіставленням їх з іншими доказами. Питання про пізнавальну сутність та характер знання судді при прийнятті ним рішення на цьому етапі провадження тісно пов'язано з питанням про оцінку доказів, оскільки без останньої не відбувається жоден розумовий процес. Законодавчо закріплене, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюючи кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів — з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України). Таким чином, оцінка доказів є передумовою для прийняття практично будь-якого процесуального рішення по справі. Втім вона суттєво відрізняється та має свою специфіку, оскільки процесуальна роль кожної частини кримінального провадження не може бути ідентичною попередньому або наступному. Вона повинна відображати їх безпосередній взаємозв'язок та системність.

В сучасній науковій літературі, відповідно до специфіки пізнання на цьому етапі провадження, вчені знов говорять про

«формальний» путь пізнання (або формальну оцінку доказів), який характеризується суттєвою обмеженістю свободи суддівського розсуду, оскільки закон встановлює засоби та межі такої оцінки. Таку теорію ще за радянських часів критикували М. С. Строгович (який назвав її «арифметичним підрахунком») та А. Я. Вишинський, зазначаючи, що така система не в змозі забезпечити прийняття вірного рішення. Втім у зв'язку з переоцінкою призначення кримінально-процесуального законодавства за сучасних умов вона набуває нового змісту.

Так, Ю. К. Орлов та Л. В. Юрченко вказують на те, що прийняття рішення саме в підготовчому провадженні суддею, керуючись внутрішнім переконанням, яке ґрунтується не на оцінці доказів (їх належності, достовірності, допустимості та достатності), а на так званій формальній оцінці, не тільки існує, а навіть є законодавчо визначеним. А. В. Смирнов зазначає, що підстави для призначення суддею судового розгляду є формальними, а не змістовними, де сфера судового контролю зведена до мінімуму. Це твердження є справедливим, хоча і не для всіх рішень. Визначення про формальну оцінку не безпідставно і ґрунтується (обумовлено) тим, що для прийняття одних рішень необхідно встановити достатність підстав, а для інших — достатність доказів.

Достатність підстав та достатність доказів є різними поняттями. Достатність доказів — це властивість доказів, яка означає, що потрібно встановити такий обсяг належних, допустимих та достовірних доказів, який є необхідним для прийняття правильного, законного і обґрунтованого рішення. Достатність підстав — це сукупність юридичних та фактичних даних в матеріалах, які надійшли від прокурора. Юридичними підставами є: наявність матеріалів (обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності), підсудність суду, відсутність підстав для закриття справ або повернення прокурору. Фактичні підстави: відповідність змісту та форми матеріалів Кодексу. Таким чином, достатність підстав пов'язана із законністю зазначених актів, які представлені прокурором, та дотриманням матеріальних і процесуальних норм права.

Питання про достатність підстав для призначення судового розгляду досліджувалося багатьма вченими. Так, О. В. Вол-

колуп класифікувала такі обставини на підставі кількісного та якісного факторів. В. М. Бозров стверджував, що встановлення наявності або відсутності достатності підстав для призначення справи до суду зводиться до якісної характеристики кримінальної справи (обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру), класифікуючи їх на субсидіарні (повноваження відповідно до підсудності), процесуальні (пов'язані з порушенням процесуально-процесуального закону) та матеріально-правові (пов'язані з перевіркою вірності матеріального закону).

«Межі перевірки» — це оцінне поняття, яке обумовлено завданнями стадії та видом матеріалів, які надійшли до суду, та в основному обмежене вивченням тільки їх письмового змісту. Дійсно, адже діючий КПК не встановлює обов'язку перевіряти склад та обґрунтованість правопорушення — це обов'язок прокурора.

Питання ж про зміст оцінки суддею доказів та їх достатності постає, коли це зумовлено прийняттям рішень про закриття кримінального провадження, про звільнення особи від кримінальної відповідальності, про затвердження угоди або при вирішення суддею, заявлених сторонами клопотань (наприклад, про застосування, зміну або відміну заходів процесуального примусу або про застосування, зміну або скасування запобіжного заходу). Аналіз змісту норм, регулюючих прийняття відповідних рішень, вказує на обов'язок судді встановлювати зміст, обґрунтованість та правильність кваліфікації для прийняття відповідного законного та обґрунтованого рішення. При їх прийнятті суддя встановлює як предмет доказування за ст. 91 КПК України (закриття з nereабілітуючих підстав, затвердження угоди), так і «проміжні факти». До них відносяться: факт смерті підозрюваного, необґрунтованість слідчого, прокурора при відмові у визнанні потерпілим, факт порушення особою взятих на себе обов'язків, що тягне зміну запобіжного заходу, тощо.

Про встановлення суддею в цій стадії саме проміжних фактів вказували в науковій літературі російські вчені (Ю. К. Орлов, Т. Ю. Максимова).

Аналізуючи особливості процесу доказування на цій стадії, можна зробити певні висновки. Так, відповідно до КПК Украї-

ни, питання про віддання підозрюваного до суду та достатності доказів вирішується прокурором. З моменту передачі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до суду — підозрюваний вважається обвинуваченим (підсудним).

Суддя в цій стадії процесу не може закривати справи з реабілітуючих підстав, бо це зумовлює розгляд справи по суті, що не збігається з сучасною концепцією призначення та місця підготовчого провадження в системі кримінального судочинства.

Процес доказування в підготовчому провадженні існує та має свою специфіку, яка проявляється в його диференціації — в залежності від того, які матеріали надаються на розгляд суду в підготовчому провадженні, та від клопотань, скарг та заперечень сторін, які вони заявляють під час судового засідання.

Ю. С. Денисова

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального процесу

ШТУЧНЕ СТВОРЕННЯ ТА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКАЗІВ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Для успішного здійснення завдань кримінального судочинства необхідно, щоб у кожному кримінальному провадженні було прийнято законне й обґрунтоване рішення. Водночас аналіз судової статистики свідчить про те, що досить часто трапляються випадки, коли суб'єкти, які здійснюють кримінальне провадження, приймаючи від імені держави судові рішення, припускаються помилок. Набравши законної сили, незаконні рішення можуть значно порушувати права не лише засуджених, а й інших громадян, і не обов'язково учасників процесу.

Законодавець передбачає у чітко окреслених випадках відновлення порушених прав у порядку перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Проте недостатнє теоретичне опрацювання та недосконала процесуальна регламентація цьо-